

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Θρησκευτικὰ ἱδρύματα

Πρωτεύουσάν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας ἔχουσι τὰ θρησκευτικὰ ἱδρύματα καὶ δὴ ἡ Ἐκκλησία.

Εἶναι δὲ θρησκευτικὰ ἱδρύματα τὰ εἰς πᾶσαν κοινωνίαν ὑπάρχοντα πρὸς θεραπείαν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν. Ἄλλὰ τί εἶναι θρησκεία; Τίς ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία τῆς;

Μεγάλῃ σύγχυσις ἐπικρατεῖ ὡς πρὸς τὸν ὁρισμὸν τῆς θρησκείας, διότι ἡ θρησκεία εἶναι τὰ μάλιστα δογματικὴ μὲ πλείστας τελετὰς καὶ παρουσιάζεται ὑπὸ μορφήν ἀξιωματίων. Κοινὴ ὅμως γνώμη πάντων τῶν περὶ τὴν θρησκείαν ἀσχολουμένων ἀνθρωπολόγων εἶναι ὅτι 1) τὸ ἔδαφος τῆς θρησκείας περιλαμβάνει τὰς συναισθηματικὰς ἐκείνας πίστεις ὁμάδος τινός, τὰς ἀφορώσας τὸ ὑπερφυσικόν, τὸ θεῖον, ὁμοῦ μετὰ τῶν παρεπομένων πρὸς τὰς πίστεις ταύτας συμβόλων καὶ ἑλικῶν ἀντικειμένων. Εἶναι δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο πάγκοινον καὶ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρωτογόνων ὀρδῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Διότι, ὡς ὁ Πλούταρχος εἶπεν, «Εὐροῖς ἂν καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, νομίματος μὴ δεομένας, ἀπίρους θεάτρων καὶ γυμνασίων. Ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης εὐχαῖς μηδὲ δοκαῖς καὶ μαντεῖαις οὐδεὶς ἔστιν οὐδ' ἔσται γεγονῶς θεατῆς». «Ὅλοι δηλ. οἱ λαοὶ ἔχουσι πίστεις σχετικὰς πρὸς ὅ,τι θεωροῦν ὑπερφυσικόν. Πάντοτε δ' οἱ ἄνθρωποι ἔζησαν καὶ ἔδρασαν ἐν θρησκευτικῇ ἀτμοσφαιρᾷ, πιστεύοντες εἰς τινὰ θεότητα καὶ ἐξαρτώμενοι παρ' αὐτῆς.

2) Αἱ πίστεις αὗται σχετίζονται πρὸς συναισθηματικὰς καὶ ψυχικὰς καταστάσεις, ὡς ὁ φόβος, ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἔκστασις.

3) Ἐνέργειαι γίνονται καὶ ἐκδηλώσεις σχετικαὶ πρὸς τὰς πίστεις ταύτας πρὸς ἔλεγχον, ἐξευμένισιν, ἢ προσέγγισιν τοῦ θεοῦ.

4) Ὑλικὰ ἀντικείμενα πολλῶν εἰδῶν ὑπάρχουσιν εἰς τὰς διαφόρους θρησκείας, βωμοί, ἄμβωνες, ἄμφια.

5) Τὰ συναισθήματα τὰ θρησκευτικὰ συνοδεύονται μὲ σύμβολα καὶ ἐκφράσεις καὶ

6) Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τῶν θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων σχετίζεται πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν θέσιν τῶν ὁμάδων.

Ταῦτα εἶναι γενικῶς τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν ὁμάδων. Εἶναι δ' αἱ θρησκεῖαι διαδεδομέναι πέραν τῶν ὁρίων τῶν Κρατῶν καὶ τῆς γλώσσης· οὕτως εἰς τὰς Ἰνδίας ἔχομεν θρησκείαν Βουδικήν, Μωαμεθανικήν καὶ Ἰνδικήν, εἰς τὴν Κίναν Κομφουχιστικήν, Ταοϊκήν καὶ Βουδικήν. Εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, Βουδικήν καὶ Σχιντοϊκήν. Ἡ Μωαμεθανική

τέλος κέντρον ἔχει τὴν Ἀραβίαν, ἐνῶ ἡ χριστιανικὴ τὴν Εὐρώπην, Ἀσίαν καὶ Ἀμερικὴν.

Εἰς πάσας τὰς θρησκείας ταύτας ὑπάρχει σύναψις πρὸς ἄλλα κοινωνικὰ ἰδρύματα. Οὕτως ὁ σύνδεσμος οἰκογενείας καὶ θρησκείας εἶναι μέγας εἰς τὸν Κομφουκισμὸν ἐν Κίνα ὡς καὶ ἐν Ἰνδίαις μὲ τὸ σύστημα τῶν χωριστῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ θρησκεία συνάπτεται μὲ τὴν ἠθικὴν, ὥστε νὰ θεωρῶνται παρά τινων αὐταὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα.

Εἶναι δὲ ὁ ὅλος πληθυσμὸς τῆς Γῆς κατανεμημένος εἰς τὰς ἑξῆς θρησκείας : 350.600.000 εἶναι κομφουκισταί, 331.500.000 εἶναι Ρωμαιοκαθολικοί, 230.150.000 εἶναι Ἰνδικοῦ θρησκευάματος, 209.020.000 εἶναι Μωαμεθανοί, 206.900.000 εἶναι Προτεστάνται, 150.180.000 εἶναι Βουδισταί, 144.000.000 εἶναι ὀρθόδοξοι, 135.650.000 εἶναι ζωολάτραι, 15.630.000 εἶναι Ἑβραῖοι καὶ 75.870.000 εἶναι διαφόρων θρησκευμάτων.

Εἰκ. 3 ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ

Ἐκάστη θρησκεία διαφέρει τῆς ἄλλης, κυρίως ὡς πρὸς τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν πρὸς αὐτὸ σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ καὶ ὁρισμὸς τῆς θρησκείας ἀποδεκτὸς παρ' ὅλων τῶν κοινωνιῶν εἶναι δύσκολον νὰ δοθῇ. Ὅπωςδήποτε ὁμως τὸ θεῖον πιστεύεται 1) ὅτι ἔχει διακυβερνήσαν δύναμιν ἐπὶ πᾶν ἐν τῷ βίῳ ἢ δύναμις δὲ αὕτη εἶναι εἴτε εὐεργετικὴ, εἴτε ἐπικίνδυνος, ὡς λ.χ. ὁ ἠλεκτρισμὸς, ὅθεν μετὰ προσοχῆς καὶ σεβασμοῦ γίνεται ἐπίκλησις πρὸς αὐτήν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐφόνευον πάντα ἄπιστον, τὰ ἱερά ἐμπαίζοντα. Διάφορα δ' ὀνόματα ὑπάρχουσι δι' ὧν κατονομάζεται τὸ θεῖον, Μάνα μεταξὺ τῶν Μασορὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας καὶ Μελανησίας, Chin μεταξὺ τῶν Κινέζων, Kamui εἰς τὴν Β. Ἰαπωνίαν κ.λ.π.

2) Ἄλλοι πιστεύουν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀπρόσωπος ἀλλ' ὑπαρξίς προσωπικὴ καὶ ἐξαιρετικὴ δύναμις, ἢ πνεῦμα, ἢ ψυχὴ, ἢ φάντασμα, anima λαοὶ δὲ τινες ἐπίστευον ὅτι τὰ πνεύματα ταῦτα κατώκουν εἰς δένδρα. Ἄλλοι δ' ἐπίστευον εἰς πάνθεον τοιούτων προσωπικοτήτων, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, καὶ 3) Ἄλλοι πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνον Θεός, Ἰουδαῖοι, Μωαμεθανοί, Χριστιανοί.

Ἐκ τούτων δὲ τινες τὸν Θεὸν πιστεύουσι, κατὰ τὰ διδάγματα τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας, ὡς «ψυχὴν τοῦ κόσμου,

πηγήν πασῶν τῶν ἠθικῶν, θρησκευτικῶν καὶ κα-
λαισθητικῶν ἀξιῶν, δημιουργὸν ὀργανοῦσαν καὶ
τελειοποιούσαν Δύναμιν, ἔλκυσαν ἡμᾶς εἰς συν-
δημιουργίαν πρὸς ἐποικοδόμησιν, τελειοποίησιν
καὶ ὁλοκλήρωσιν τοῦ ὑλικοῦ, πνευματικοῦ καὶ
ἠθικοῦ κόσμου». (1)

II. Αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις τῆς θρησκείας.

Καίτοι τὰ θρησκευτικὰ ἰδρύματα προσανατολίζονται πρὸς τὸ θεῖον,
πάντοτε ἀναφέρονται καὶ συσχετίζονται πρὸς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ τὸν
πολιτισμὸν τῶν ἐθνῶν, τῆς θρησκείας ἀποβαινούσης μέσου πρὸς προσαρμογὴν
καὶ κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν. Εἰς τοὺς ἐν ἐρήμῳ Ἰουδαίους ὁ Ἰεχωῦά
ἦτο ὁ Θεὸς ὅστις πάντα τὰ ἔθνη θὰ ὑπέτασεν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν Ἰουδαίων.
Ἀπὸ τῆς 8 ἐκατ. π.χ. διὰ τῶν προφητῶν ὁ Θεὸς προστάτης τῶν πτωχῶν
καὶ ἀσθενῶν ὑπεδείχθη, ἕως οὗ διὰ τοῦ Σωτῆρος ὡς Θεὸς τῆς ἀγάπης ἀνε-
γνωρίσθη καὶ ἡ θρησκεία κατέστη ἀνθρώπινη, ἠθικὴ (πρὸς Ἀμῶς 5, 23).
Ἡ ὅλη ἀνάπτυξις τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σωτῆρος μέχρι σήμερον
ἠκολούθησε τὰς κοινωνικὰς μεταβολὰς περὶ τῆς θρησκείας. Οὕτως ἡ ἀπλή-
θυσ τῶν ἐκκλησιῶν ὀργανώθη ἱεραρχικῶς διὰ τοῦ διατάγματος τοῦ Κωνσταν-
τίνου. Ἡ πάλη κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἐνεφάνισεν τὸ σῶμα τῆς πίστεως, δι-
οὗ ἀπεσκοπεῖτο ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἐλληγιζάντων Χριστιανῶν. Τὰ μυστήρια
τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων ἐπέδρασαν εἰς τὴν Χριστιανικὴν τελε-
τουργίαν καὶ μετέβαλον τὴν ὅλην ἕως τότε ἐπικρατούσαν ἀντίληψιν περὶ τῆς
φύσεως τῆς ἀπλῆς τελετῆς τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μεταλήψεως, τῶν 2. χα-
ρακτηριστικῶν τῆς πρώτης Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀνάληψις δὲ τῆς ἐξου-
σίας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς καταπτώσεως τῆς πολιτικῆς ἐξου-
σίας κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἐξ ἄλλου ἡ θρησκεία εἶναι παράγων μορφώσεως τῆς κοινωνίας καὶ
κέντρον παρορμῶν πρὸς δημιουργίαν τέχνης καὶ πολιτισμοῦ, διότι καὶ κατὰ
τὴν πρωτόγονον ἐποχὴν ἀκόμη ὁ πολιτισμὸς ἦτο στενῶς συνδεδεμένος μετὰ
θρησκευτικὰς πίστεις, συγκρατῶν τὸν ἄγριον ἀπὸ ἀντεθνικῶν ἐνεργειῶν καὶ
παρωθῶν εἰς φιλαλληλίαν καὶ ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ, ὡς καὶ εἰς ἐρευναν τῆς
Φύσεως καὶ μεταβολὴν αὐτῆς πρὸς ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν προ-
ηγμένην ἐποχὴν ἡ θρησκεία ἠδύνατο καὶ Παρθενῶνα καὶ Ἀγίαν Σοφίαν καὶ
Τὰς Μαχὰλ νὰ ἀνεγείρη.

Οὕτως ἡ κοινωνία εἶχε συνυφανθῆ μετὰ τὴν θρησκείαν καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι
τῆς πρὸς ὑπαρξιν διετηρεῖτο διὰ τῆς θρησκείας, ὡς διετηρήθη κατὰ τὸ πλεῖ-
στον καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τὴν δουλείαν καὶ μετ' αὐτήν.

Ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις ὡσαύτως διὰ τῆς θρησκείας τὰ μάλιστα ἐπε-
κουρήθη. Ἡ θρησκεία διεκυβέρνησε καὶ οἰκογενείας καὶ φυλὰς καὶ ἔθνη,

(1) Βλ. καὶ Γ'. Σακελλαρίου. Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην καὶ
φιλοσοφίαν. Ἀθήναι 1948.

διὰ τῆς θεοποιήσεως τῶν προγόνων ἐμπνέουσα θάρρος, δόξαν καὶ ὑπερηφάνειαν εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Ἔθνους ἀναπτύσσουσα τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα.

Ἡ θρησκεία ἐστήριξε τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἠθικὴν, καθορίσασα τὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων κατ' οἶκον, ἐξαγνίσασα ἔθιμα ἀπὸ μακροῦ ὑπάρχοντα καὶ ἄλλα καταδικάσασα καὶ ἐνισχύσασα τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀθανασίαν· ἐνῶ δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐνέπνεε τὸν φόβον εἰς τοὺς πιστοὺς, σήμερον διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδέας τῆς ἀθανασίας, ἐμπνέει πίστιν καὶ ἐλπίδα καὶ θάρρος, στοιχεῖα σπουδαιότατα διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ θρησκεία πολλάκις ἀπέβη ἐμπόδιον εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον, κωλύουσα τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ τὰ εὐρήματα τῶν ἐπιστημῶν καταδικάζουσα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος περιορίζουσα μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Κόπερνικείου δόγματος, τὴν ἱεράν ἐξέτασιν, τοὺς κινδύνους τοῦ Γαλιλαίου, τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦ Δαρβίνου καὶ τοῦ Huxley διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνεπίξεως. Παρὰ ταῦτα ὅμως πολλοὶ ἐκ τῶν θρησκευομένων ἀποδέχονται τὴν νεωτέραν ἄποψιν καὶ μὴ βλέποντες εἰς τὰ γεγονότα τῆς ὀργανικῆς ἀνεπίξεως οὐδὲν τὸ ἀντιβαῖνον πρὸς τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πρόοδον, ἀλλὰ τοῦναντίον βλέποντες εἰς τὴν ὀργανικὴν ἀνεπίξιν ἀποδείξεις θείου σχεδίου καὶ σκοπιμότητος, κηρύττουσιν ὀλοψύχως τὴν πίστιν πρὸς ὑπερτάτην Δύναμιν ἐποικοδομοῦσαν καὶ βελτιοῦσαν τὸν κόσμον. Οὕτως ἡ θρησκεία προσανατολίζεται βραδύτατα πρὸς τὸ ἐκ τῆς ἐπιστήμης ἀδιαφιλονίκητον φῶς.

Ἄλλὰ διατὶ ἡ αὐστηρότης αὕτη τῆς ἐκκλησίας; Ἡ ἐνέργεια αὕτη τῆς ἐκκλησίας προῆλθεν ἐκ πνεύματος συντηρητικοῦ, ὕπερ τὴν δικαιοῦναι, διότι τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶναι καὶ ἐπωφελές καὶ ἀναγκαῖον διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῆς κοινωνίας. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ἄλλωστε ὅτι διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν ἐπῆλθον αἱ μεγαλύτεραι κοινωνικαὶ ἐπαναστάσεις, διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Παύλου, διὰ τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ Βούδα.

Ἄλλὰ διατὶ ἡ θρησκεία παραμένει ὡς κυβερνῶσα τὴν κοινωνίαν δύναμις; Διότι ἡ θρησκεία εἶναι μέρος τοῦ «στημονιοῦ καὶ τοῦ ὑφαιδιοῦ» τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι μέρος τοῦ συμπλέγματος τῶν ἀλληλοσυνδεομένων κοινωνικῶν ἰδρυμάτων, δὲν δύναται δὲ νὰ καταργηθῇ χωρὶς νὰ συμπαρασύρη καὶ τὰ ἄλλα συναφῆ πρὸς αὐτὴν ἰδρύματα. Ἐπιζῆ καὶ θὰ ζῆ ἡ θρησκεία ἕνεκα τῶν ψυχικῶν καὶ κοινωνικῶν λειτουργιῶν τῆς, ἐπιζῆ διότι παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον πρόγραμμα προσαρμογῆς αὐτοῦ εἰς τὸ Σύμπαν, βοηθεῖ αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγῶνας του, παρηγορεῖ καὶ ἐνισχύει εἰς τὰς θλίψεις του, παρέχει προμαχῶνα εἰς τὴν ζωὴν. Αἱ λειτουργίαι τῆς εἶναι κοινωνικαὶ καὶ φιλανθρωπικαί, ὡς ἐκ τούτου δ' ἡ θρησκεία εἶναι ὁ σπουδαιότατος παράγων τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ τοῦ οὐδ' αὖ τῆς ζωῆς, ἐνισχύουσα τὴν πίστιν πρὸς βελτίωσιν τῆς κοινωνίας καὶ ἀποκατάστασιν τῆς «κοινωνίας δικαίου» ἢ «τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ ἐκκλησία δὲ καὶ δὴ ἡ ὀρθόδοξος ἑλληνικὴ ἐκκλησία μετὰ τὸν ἀγαστὸν δημοκρατικὸν τῆς χαρρακτῆρα, τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ἔθιμα, τοὺς

Ἕλληνας ἁγίους τῆς καὶ πολιούχους, πάντοτε συνυφάνθη μετὰ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Κοινωνίας, εἰς τῆς ὁποίας τὴν συντήρησιν καὶ πρόοδον ἀείποτε συνετέλεσε. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας πολεμήσασα σθεναρώτατα κατόπιν χύσεως ποταμῶν αἱμάτων, ἐπεβλήθη ἐπὶ τῆς πολυθείας καὶ εὐθύς ἀνέλαβεν, ὡς ἡ μόνη ὀργανωμένη ἰσχυρὰ δύναμις, τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν, δι' ἰδρύσεως σχολείων, ὀρφανοτροφείων, νοσοκομείων κ.λ.π.

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἡ ἐκκλησία διετήρησε καὶ τὰ σχολεῖα καὶ τὴν ὅλην ἐκπαίδευσιν εἰς χεῖρας αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ παντοδύναμοι αὐτοκράτορες ὑπελόγιζον σημαντικώτατα τὴν δύναμιν καὶ τὴν θέσιν τῶν ἐπισκόπων (πρὸβλ. καὶ Θεοδοσίον ἐλεγχθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων, καὶ τὴν ἀνοδὸν καὶ τὴν πτώσιν ἄλλων αὐτοκρατόρων διὰ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας).

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡ ἐκκλησία διετήρησεν ἄσβεστον τὴν ἔθνικὴν λαμπάδα· ἡ ἐκκλησία ἴδρυσεν καὶ διετήρησε σχολεῖα, ἡ ἐκκλησία διὰ τοῦ αἵματος χιλιάδων ἔθνομαρτύρων διετήρησε τὴν ἑλληνικὴν πίστιν καὶ ἐπέφερε τὸ θαῦμα τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐκκλησία σήμερον, μετὰ τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους, τὰ μέγιστα συμβάλλει εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, βραδέως ἐπιτρέπουσα τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀποδοχὴν ἐπικινδύνων ξένων ρευμάτων καὶ ἰδεῶν, ἢ διαλυτικῶν πολλάκις ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τέλος ὁ ἐν διασπορᾷ Ἑλληνισμὸς, ἐν Ἀμερικῇ, Κύπρῳ, Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ, Κωνσταντινουπόλει, Κεντρικῇ Εὐρώπῃ καὶ Ἀφρικῇ ἔχει ἐναποθέσει τὰς ἐλπίδας του καὶ οἱ ἄξιοι τοῦ ὀνόματός των ἐπισκοποὶ ἔχουσιν ἰδιωτικὰ σχολεῖα καὶ ἄλλας ἐκπαιδευτικὰς ὀργανώσεις καὶ ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐζήλευε λίαν καὶ ἡ ὑπὲρ ἑκατὸν ἔτη ἀριθμοῦσα ἐλεύθερον βίον Ἑλλάς (πρὸβλ. ὀργανώσεις Ἀμερικῆς καὶ Θεολογικὰς Ἀκαδημίας καὶ Σύνταγμα τῆς ἐν Ἀμερικῇ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ τ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηναγόρα καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀλεξανδρεία, Κύπρῳ κ.λ.π.).

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ σημερινὴ ἐκκλησία εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ὅτι τηρεῖ στάσιν λίαν συντηρητικὴν, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων. Τὸ ἔργον τῆς σημερινῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι εἶναι μᾶλλον στατικὸν καὶ οὐχὶ δυναμικόν, ἐνῶ ἡ σημερινὴ ἐξέλιξις τῆς κοινωνίας ἀπαιτεῖ ἀλλαγὴν προγράμματος καὶ δράσεως, ἐπιβάλλουσαν μεταβολὴν τῆς ἐκκλησίας εἰς δυναμικὴν. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ εἶναι νομιζομεν ἄδικός τις οὔτε ἀνευλαβής, ἂν εἴπη ὅτι ἡ ἐκκλησία ἡμᾶς διὰ τὴν οἰκονομικὴν στενοχωρίαν καὶ τὴν σπάνιν μορφωμένων καὶ ἀξίων λειτουργῶν τοῦ Ἐπίσκοπου (1), ἔνεκα τοῦ εἰς τὸν «τύπον» μᾶλλον δουλικοῦ πε-

1) Κατὰ τὴν τελευταίαν στατιστικὴν ἐκ τῶν 7150 ἡμερησίων τῆς Ἑλλάδος 100 μόνον εἶναι πτυχιούχοι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, 270 τῆς Ριζαρείου Σχολῆς ἢ ἄλλων ἰσοτίμων σχολῶν, 730 εἶναι ἀπόφοιτοι Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν ἢ Φροντιστηρίων, 3450 ἔχουσιν ἀπολυτήριον Σχολαρχείου, 2570 Δημοτικῶν Σχολείων, 30 δὲ γνωρίζουσι μόνον ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν.

ριορισμοῦ τῆς (ἀρνητικῶς τὸ Ἔθνος ἀσφαλῶς ἄλλοτε ὠφελήσαντος), ἕνεκα τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ γράμμα καὶ ὄχι εἰς τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἕνεκα τοῦ εἰς λόγους περιορισμοῦ περὶ μελλούσης ζωῆς καὶ τιμωρίας κηρύγματος, σπανίου καὶ τούτου, μὴ πάντοτε συγχρονισμένου καὶ μακρὰν ἵσταμένου τῶν σπουδαιοτάτων καὶ τὰ μέγιστα ἐνδιαφερόντων τὸν Ἕλληνα χριστιανὸν καὶ πολίτην προβλημάτων, λόγῳ τῆς ἀπομονώσεως τῶν λειτουργῶν αὐτῆς ἀπὸ τῆς οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ χριστιανοῦ, ἕνεκα τῆς ἀδρανείας καὶ προσκολλήσεως μόνον εἰς τὴν θεωρητικὴν ζωὴν, ἕνεκα τῆς πολλαχοῦ ἐπικρατούσης μεσαιωνικῆς σκέψεως, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ὠργανωμένης δράσεως, ἢ ἐκκλησία ἡμῶν ὕστερεῖ ἀσυγγνώστως εἰς τὴν παρακολούθησιν καὶ ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

Ἐκ τούτου παρατηρεῖται συχνότατα ἐλάττωσις τῆς ἐπιδράσεως καὶ τοῦ κύρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, νάρκωσις τῆς μεγίστης παρὰ τῷ λαῷ ὑπαρχούσης εὐλαθείας, ἐλάττωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀφοσιώσεως.

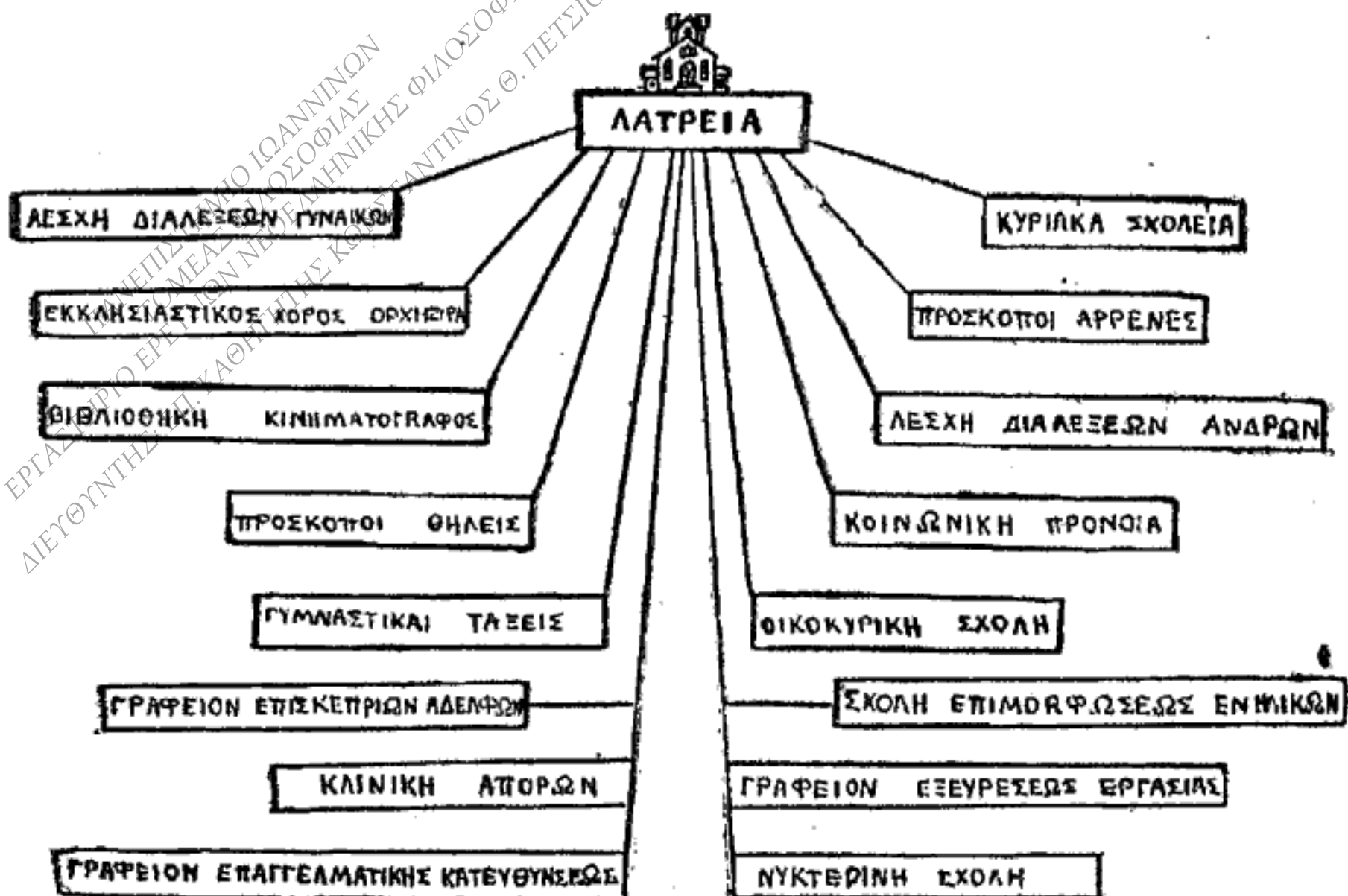
Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ χάσμα μέγα παρατηρεῖται, δημιουργηθὲν μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ χριστιανοῦ κόσμου, τοῦ λεγομένου μορφωμένου. Ὁ κόσμος οὗτος, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν εἰρημένην κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, αὐστηρῶς δὲ ὑπολογίζων ἕνια ἀνομήματα διαπραττόμενα ἐνίοτε ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας παρὰ θεολόγων, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, καὶ τυφλώτων πρὸ τῆς τεχνικῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης, δὲν ἱκανοποιεῖται, οὐδὲ ἐμβαθύνει ὡς πρέπει εἰς τὰ αἷτια τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο τείνει ἡ 1ον) νὰ ὑποτιμᾷ συγγέων τὴν μεγίστην καὶ ἀναφαίρετον καὶ ἀπὸ αἰῶνων εἰς τοὺς αἰῶνας ἀναγκαίαν ἀξίαν τῆς πίστεως εἰς τὴν Δύναμιν, ἧς, μακρὰν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου κειμένη, νοεῖται καὶ δὲν γίνεται αἰσθητῶς ἀντιληπτὴ, ἡ 2ον) νὰ ὑποκρίνεται καὶ νὰ περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς τύπους, ἡ 3ον) νὰ ἀδιαφορῇ ἐγκαταλείπων ἑαυτὸν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ παχέος ὕλισμοῦ καὶ τὴν θεοποίησιν τοῦ χρίματος, ἡ 4ον) νὰ συμμετέχη εἰς ἄλλας ὀργανώσεις καὶ συνδέσμους, εἰς τοὺς ὁποίους νομίζει ὅτι εὐρίσκει τὴν ἐφαρμογὴν κοινωνικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρετῶν μανθάνων νὰ συνεργάζεται μετὰ τῶν ὁμοίων του καὶ νὰ ἀλληλοβοηθῆται, ἡ — ὑλιθερότερον τέλος τοῦτο — παραπαίων ἄνευ ἠθικοῦ ἐρείσματος καὶ δελεαζόμενος ὑπὸ ἀπατηλῶν ὑλιστικῶν διδαγμάτων τοῦ ὑλόφρονος Σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ Κομμουνισμοῦ, ἀλλόφρων νὰ κινῆται ἐν πνεύματι ἐξαιρέτως ἀντιχριστιανικῶν βάλλων κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ διαβλέπων μόνον ἐλαττώματα ἐν αὐτῇ.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπιβάλλουσιν ἐπιτακτικῶς 1) τὴν ὑπὸ συντηρητικὸν πνεῦμα παρακολούθησιν τῶν μεταβολῶν τῶν μορφῶν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ἀντίκρυσιν αὐτῶν κατὰ τρόπον ἐπανατάσσοντα τοὺς ἀπομακρυνομένους ἐξ αὐτῆς ἡμιμαθεῖς καὶ πλανωμένους. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται δι' ἀντιμετώπισεως ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βήματος ἢ τύπου πάντων τῶν ἠθικῶν προβλημάτων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς διαρκῶς μεταβαλλομένης κοινωνίας, 2) τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰ σχολεῖα

προγράμματος θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν μελλόντων διδασκάλων καὶ δὴ τῶν φοιτητῶν τῆς θεολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἐφήβων μαθητῶν. Ἡ θρησκευτικὴ δ' αὕτη ἀγωγή δεόν νὰ συνίσταται οὐχὶ εἰς τυφλὴν ἀπομνημόνευσιν ἱστορημάτων, δογματικῶν ἀληθειῶν καὶ κατηγήσεων, τὰ ὅποια θάπτον ἢ βράδιον τὸν κόρον τοῦ σπουδαστοῦ δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι καὶ τὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὴν κατάντηξιν τοῦ διαφέροντός του πρὸς ἐξήγησιν τοῦ Σύμπαντος, ἀλλὰ θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν, θεωρητικὴν καὶ ἐφηρμοσμένην, καθιστῶσαν τὸν ἔφηβον ἱκανὸν νὰ ἐκπληροῖ ἀπαρεγκλίτως καὶ πρωτίστως τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ἑαυτὸν καθήκοντά του, θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν, διαλύουσαν τὴν κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐπικρατοῦσαν ἀγλὸν ἐκ τῶν σπινθήρων τοῦ «ἐπιστημονισμοῦ», ἢ τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὸν σκεπτικισμόν ἐκ τῶν κηρυγμάτων ὑλιστικῶν δογμάτων καὶ «νέων ἰδεῶν» θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν ἐδραιούσαν τὴν πνευματικὴν τῆς θρησκείας ἀξίαν καὶ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῶν χρεωκοπησάντων ὑλιστικῶν κηρυγμάτων, θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν, διαπνέουσαν τὸν ὅλον σχολικὸν βίον καὶ ἐν τῇ διδακτικῇ αἰτιόσῃ καὶ ἔξω αὐτῆς θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν, σχηματίζουσαν θρησκευτικὰς συνειδήσεις, οὐχὶ διὰ τύπων καὶ συμβόλων, ἀλλὰ διὰ διαφωτισμοῦ, διδασκαλίας καὶ ἐπικοινωνίας μὲ τὰς μεγίστας θρησκευτικὰς καὶ δὴ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας προσωπικότητας θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν, καθιστῶσαν τὸν ἔφηβον ἱκανὸν νὰ γνωρίσῃ τὴν παραρμονικὴν καὶ κατὰ νόμους ἀσαλεύτους λειτουργίαν τῆς Φύσεως — ἐνὸς ὠκεανοῦ τοιούτων δυνάμεων — τοῦ Θεοῦ θρησκευτικὴν ἀγωγὴν, ἐδραιούσαν τὴν πίστιν πρὸς τὸ εὐεργετικὸν τῆς Φύσεως πρὸς ἐκείνους, οἵτινες συμμορφώνονται πρὸς τοὺς νόμους τῆς, τιμωροῦσαν δὲ θάπτον ἢ βράδιον τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς, θρησκευτικὴν ἀγωγὴν, παρέχουσαν τὴν ἀντίληψιν εἰς πάντας ὅτι εἶναι μέλη μιᾶς κοινωνίας ἀνθρώπων ἀδελφῶν καὶ ἐγγενῶσαν εὐχάριστον διάθεσιν αὐτοθυσίας ὑπὲρ ὑψηλοτέρων ἰδανικῶν. Θρησκευτικὴν τέλος ἀγωγὴν, καθιστῶσαν τοὺς ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ ἀντιληφθῶσιν ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς πάσας τὰς ἀνάγκας, τὰς φιλοδοξίας καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπου.

Πρὸς τοῦτο ἡ ἐκκλησία ὀφείλει νὰ παύσῃ νὰ εἶναι τύπος μόνον, ἀλλὰ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς κοινωνίας, ὡς ἡ παλαιὰ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία, νὰ ἀποβῇ εἰς πᾶσαν κοινότητα, ἀγροτικὴν ἢ ἀστικὴν, τὸ κέντρον τῆς Κοινωνικῆς προνοίας, καὶ Κατηχητικὰ σχολεῖα ἀνοίγουσα καὶ γυναῖκας καὶ νεάνιδας διαφωτίζουσα καὶ ὁμάδας νέων συμπηγνύουσα καὶ κατευθύνουσα.

Ὅμοίως δεφείλει ἡ Ἐκκλησία καὶ βιβλιοθήκας νὰ ἰδρῦη καὶ ἐστίας ἐργαζομένων νέων καὶ νεανίδων καὶ νυκτερινὰ σχολεῖα καὶ διαλέξεις νὰ κάμνη ἐπὶ κοινωνικῶν θεμάτων καὶ μουσικὰ ἀπογεύματα καὶ ξένων γλωσσῶν φροντιστήρια καὶ ἐπισκεπτρίας ἀδελφὰς καὶ γονέων διαφωτιστικὰς ὀργανώσεις νὰ ἰδρῦη καὶ κλινικὰς καί, ὅπου δυνατόν, καὶ νοσοκομεῖα. Βλ. εἰκ. 4.

Εἰκ. 4.

Αὗται εἶναι αἱ λειτουργίαι τῆς ἐκκλησίας, ἂν πρόκειται αὕτη νὰ προλαμβάνη τὸ κακόν, νὰ συνδέη τὴν κοινωνίαν μετ' αὐτῆς συμβάλλουσα εἰς τὴν πρόοδόν της, ἀποβλέπουσα πρὸς τὸ μέγα μακρυνὸν γεγονός, πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ ὅλη δημιουργία «κινεῖται» κατὰ Tennyson, «συνεργοῦντος τοῦ ἀνθρώπου».

Αἱ λειτουργίαι δ' αὗται τῆς ἐκκλησίας εἶναι δυνατόν νὰ τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν, ἂν οἱ νῦν ὑφιστάμενοι Ἱεροὶ Ναοὶ καὶ οἱ μέλλοντες νὰ ἰδρυσθῶσι λαμβάνωσι πρόνοιαν ὥστε νὰ παρέχωσι τὴν ἀπαιτουμένην εὐχέρειαν λειτουργίας τῶν ἀνωτέρω ἀπαιτήσεων, ἀνοικοδομοῦμένων ἢ ὑπὸ ἢ παρὰ τοὺς Ναοὺς τῶν ἀπαραιτῶν ἰδρυμάτων διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ὡς ἄνω ἐπιτακτικῶν ἀναγκῶν.

Ἡ ἐκκλησία καὶ δὴ ἡ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία καιρὸς ἰδιαίτερος εἶναι νὰ λάβῃ θέσιν ἔναντι τῶν μεγάλων κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν ἀνυψοῦσα τὴν κοινωνικὴν ἠθικὴν νῆσον.

δσον τῆς ἠθικῆς στήριγμα εἶναι ἡ ἀληθῆς θρησκεία. Ὡς πρὸς τοῦτο πρέπει καὶ ἡ ἐκκλησία νὰ συμβάλῃ διὰ κηρύγματος καὶ προσωπικῆς ἐνεργείας εἰς ἀναμόρφωσιν τῆς κοινωνίας μετὰ τὴν ὀρθὴν λύσιν ἰδίᾳ τῶν προβλημάτων τοῦ κεφαλαίου, τοῦ ἐργάτου, τοῦ ἐπὶ πλέον εἰσοδήματος, τῶν δικαιωμάτων τοῦ Κράτους, τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἀνυπόσεως τοῦ προλεταριάτου, τῶν κοινωνικῶν συγκρούσεων, τῶν ἀπεργιῶν, τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων κοινωνικῶν συστημάτων, κ.λ.π., τῶν ὀρθῶν ἰδεῶν περὶ κέρδους, μισθοῦ, ὑγείας τῶν μισθιωτῶν, ὥρων ἐργασίας, τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν καὶ παιδίων, ἐλευθερίας τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου κ.τ.ῶ.

Ἄλλ' ὅτι τούτων μᾶλλον προέχει εἶναι ἡ παρασκευὴ λειτουργῶν τοῦ Ἐπίσκοπου πρωτίστως ὡς κοινωνικῶν λειτουργῶν καὶ ὁδηγῶν τῆς κοινωνίας, κατὰ τὰ ἐν τῇ Γ' μέρει τοῦ ἔργου τούτου διαλαμβανόμενα, εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἐν καταλλήλῳ περιβάλλοντι καὶ φυτωρίῳ παρασκευαζομένων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἤρχισε νὰ κατανοῆται.

Οὕτως ἐκ τῶν φυτωρίων τούτων αὐστηρῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἐπιλεγόμενοι νέοι θὰ παρασκευάζονται εἰς δυναμικοὺς ἐργάτας καὶ ἀναμορφωτὰς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ὅτι τὸ τοιοῦτο ἔργον δὲν ἔχει ἀνάγκην χρημάτων πολλῶν, ἀλλὰ θελήσεως μόνον, μαρτυρεῖ ἡ δρασίς ὀλίγων ἐπισκόπων μας(1).

1) Πρὸς τὸ ἔργον τοῦ τ. Ἀρχιεπισκόπου τῆς Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς καὶ νῦν Οἰκου-
μενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα, τὸ τοῦ πρώην Καρυστίας Παντελεήμονος,
τὸ τοῦ πρώην Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Δαμασκηνοῦ, τὸ τοῦ Καλαβρύτων,
τὸ τοῦ τῶν Ἰωαννίνων καὶ νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. ἄ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Τίς ἡ σημασία τῆς ὑπάρξεως πίστεων πρὸς ὑπερφυσικάς δυνάμεις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορίας ;
2. Τίς ἡ σχέση μαγείας καὶ θρησκείας εἰς πρωτογόνους πολιτισμούς καὶ τίς ἡ σημερινή ;
3. Διατί οἱ Ἴνδοι διατηροῦσι τὰς διαχωριστικὰς τάξεις τῆς κοινωνίας των ;
4. Τίς ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τὴν θρησκείαν ;
5. Εἶναι ἡ σημερινὴ ἀνάγκη τῆς θρησκείας μεγαλυτέρα τῆς κατὰ τὸν πρωτόγονον πολιτισμόν ;
6. Τίνες αἱ ἐπιβαλλόμεναι σήμερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν λειτουργίαι παρὰ τὴν τῆς τυπικῆς λατρείας ;
7. Τίς ἡ σχέση τῆς ἠθικῆς πρὸς τὴν θρησκείαν ; Θὰ παραμένῃ ἡ αὐτὴ πάντοτε ;
8. Δύναται ὁ ἐθνικισμὸς καὶ ὁ κομμουνισμὸς νὰ θεωρηθῶσιν ὡς θρησκείαι ; Ἐξηγήσατε.
9. Ὑπάρχει σχέση μεταξὺ τοῦ τύπου τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς καὶ τῶν βαθμῶν τοῦ ὕψους πολιτισμοῦ ἐνὸς λαοῦ ;
10. Καταρτίσατε ἐν ἑβδομαδιαίῳ πρόγραμμά ἐργασίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Κοινότητός μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Burt, E. A. — Types of Religious Philosophy Harper Bros New York 1939.
2. Compton Ar. — Can Science point the way? Forum May 1937.
3. James William — Varieties of Religious Experiences. Longman, Green Co. New York.
4. Meyers J. Churches in Social Action New York 1935.
5. Σακελλαρίου Γ. — Ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην καὶ φιλοσοφίαν. Ἀθήναι 1948.
7. Shetwell J. T. The Religious Revolution of today Boston 1924.
Wallis W. D. Religion in Primitive Society. New York F. S. Crofts and Co. 1939.